

სასჯელი და სახელმწიფოს მშენებლობა პოსტსაბჭოთა საქართველოში

გეგინ სლეიდი

ინგლისში, ინდუსტრიული რევოლუციის პერიოდში ციხის რეფორმის აღწერისას მაიკლ იგნატიევი აღნიშნავს, რომ ამ საკითხის გამოკვლევა არამხოლოდ პენიტენციური ინსტიტუტებისა და მათში არსებული დისციპლინისა და დომინაციების პრაქტიკების შესწავლაა, არამედ დაკვირვება „სოციალური ავტორიტეტის მორალურ საზღვრებზე,“ განსაკუთრებით იმ საზოგადოებაში, რომელიც განიცდის სწრაფ ტრანსფორმაციას. იმ დროისათვის ციხეების რეფორმა იყო პასუხი „არამხოლოდ დანაშაულზე, არამედ მთელი პერიოდის სოციალურ კრიზისზე და იყო პოლიტიკური, სოციალური და სამართლებრივი რეფორმის უფრო დიდი სტრატეგიის ნაწილი, რომელიც მიზნად ისახავდა წესრიგის აღდგენას ახალ ბაზისზე“ (იგნატაევი, 1981 210). ეს განცხადება კარგად ასახავს იმ მიდგომას, რომელიც მოცემულია ამ თავში, რათა შეისწავლოს ის როლი, რომელიც დასჯის პოლიტიკამ ითამაშა ერთ-ერთ პოსტ - საბჭოთა სახელმწიფოს - საქართველოს მშენებლობის პროცესში, ქვეყანაში რომელიც გამოდის, მაგრამ ჯერ კიდევ ჩარჩენილია ღრმა სოციალურ კრიზისში.

ამ თავში გამოყენებულია სახელმწიფო სასჯელი, როგორც ობიექტივი იმ რეფორმების გასაანალიზებლად, რომელიც ჩვეულებრივ მიჩნეული იყო წარმატების მაგალითად ქართული სახელმწიფოებრიობის მშენებლობაში და რომელიც განხორციელდა მიხეილ სააკაშვილისა და ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის მიერ 2004-2012 წლებში. ამ წარმატებებში შედიოდა კორუფციის შემცირება, ბიუროკრატის გამარტივება, მკაცრი პოზიცია ორგანიზებულ დანაშაულთან ბრძოლის წინააღმდეგ.¹ აგრეთვე, ზრდა ეკონომიკაში და გადასახადების აკუმულირება ბიუჯეტში. ეს თავი მიმოიხილავს სასჯელის გამოყენებას სახელმწიფოებრიობის განმტკიცების პროცესში, რომელიც მოჰყვა 2003 წლის ვარდების რევოლუციას საქართველოში.

როგორც ჰედერშოუ და სჩატსი (იხ. თავი I) ამბობენ, სახელმწიფოებრიობის თეორეტიკოსები საუბრობენ პოლიტიკურ დინამიკებზე, როდესაც ძალადობამ და ავტორიტეტმა შეიძლება აწარმოონ ან შთანთქმან ერთმანეთი. სისხლის სამართალი და

---

¹ საქართველოში დანაშაულის და სახელმწიფოს ურთიერთკავშირის შესახებ განსხვავებული პერსპექტივისთვის იხ. კუპატაძე, ეს ტომი.

სასჯელი მნიშვნელოვანი არენაა სადაც ეს დინამიკა გვხვდება. ეს თავი ამის დემონსტრირებას ახერხებს ციხის მაგალითზე საქართველოში, სასჯელზე როგორც სახელმწიფოს კონსოლიდაციის ფორმაზე. უფრო მეტიც, სახელმწიფოს სასჯელის პოლიტიკა, მისთვის დამახასიათებელი რიტუალებითა და სიმბოლიკით, ადგენს ზნეობრიობის საზღვრებს და ცდილობს ისაუბროს ფართო საზოგადოების იმ ღირებულებებსა და ნორმებზე, რომელთა სახელითაც მოქმედებენ სისხლის სამართლის აგენტები. ამ მხრივ, სასჯელი ის ნათელი არეალია, სადაც კარგად ჩანს სახელმწიფოს პერფორმაციულობა და „ბუნდოვანი საზღვრები“ (ჰედერშოუ და სჩატსი). ეს ნაშრომი განიხილავს ორ გზას, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფოს მიერ სანქცირებულმა სასჯელის პოლიტიკამ, შეიძლება შემოგვთავაზოს ალტერნატიული, თუმცა მყიფე წყაროები სახელმწიფოს სიძლიერისა, როდესაც სახელმწიფო ვერ ახერხებს ბაზისური სერვისებისა და სიკეთების მიწოდებას.

პირველ რიგში, მე ვცდილობ, სასჯელის გამოყენება, განსაკუთრებით კი თავისუფლების აღკვეთა ფართო პოლიტიკური ეკონომიკის ნაწილად განვიხილო, - როგორც ერთგვარი გზა საქართველოში არსებული სოციალური დევიაციების გასამკლავებლად, და აგრეთვე რესურსების მოპოვების პრაქტიკად. სისხლის სამართლის პოლიტიკის მიდგომა იყო ერთ-ერთი გზა, რომლის საშუალებითაც ღარიბი ქართული სახელმწიფო უმკლავდებოდა სიღარიბის და უმუშევრობის პრობლემებს, ითვისებდა რესურსებს და ანაწილებდა მათ, როგორც იმ პოლიტიკური ეკონომიკის ნაწილი, რომელიც ხაზს უსვამდა დერეგულაციას და ჩაურევლობის (laissez-faire) მიდგომებს.

ამასთან, ამ თავში მოცემულია ის გზები, რომლითაც სადამსჯელო პრაქტიკა ურთიერთქმედებს სოციალურ და კულტურულ დამოკიდებულებებთან და წარმოადგენს მთავარ არეალს სახელმწიფო ხელისუფლების განხორციელებაში. მე ვაჩვენებ, თუ როგორ მოხდა რომ ეს ორი ურთიერთდაკავშირებული სფერო - ინსტრუმენტული და სიმბოლური, გახდა დავის საგანი და სისხლის სამართლის პოლიტიკა გადაიქცა სახელმწიფოსა და საზოგადოებას შორის ურთიერთობის განმსაზღვრელი ძალისხმევის მნიშვნელოვან არეალად და საბოლოოდ, გადამწყვეტი როლი ითამაშა სააკაშვილის მთავრობის დასრულებაში 2012 წლის ოქტომბერში. პირველ რიგში, მე მიმოვიხილავ სისხლის სამართლის რეფორმას, რომელიც უკავშირდება 2003 წლიდან საქართველოში არსებულ ციხის პოლიტიკას.

საქართველო 2003-2012 წლებში: რეკოლუცია და ციხის პოლიტიკა

2003 წლის ნოემბერში, ვარდების რეკოლუციამ, მშვიდობიანმა აჯანყებამ, რომელმაც ჩამოაგდო ედუარდ შევარდნაძე, მართვის სადავეები მიხეილ სააკაშვილს და ერთიან ნაციონალურ მოძრაობას (ენმ) გადასცა, რომელიც დაფუძნებული იყო უზარმაზარ სახალხო მხარდაჭერის ტალღაზე. საზოგადოების ამხელა მხარდაჭერის ფონზე, ახალ მთავრობას გაუჩნდა შესაძლებლობების ფანჯარა გაეტარებინა სიღრმისეული რეფორმები. ერთ-ერთი პირველი ცვლილება იყო „მმართველის კანონის“ დაწესება, კონსტიტუციის შეცვლა პრეზიდენტის ხელში უფრო დიდი ძალაუფლების სასარგებლოდ, (ბერგლუნდი 2012; ვითლი 2005). ამის გათვალისწინებით, რეფორმის სიჩქარე და მასშტაბები იყო ელვისებურად სწრაფი, ღრმა და საკამათო.

ალბათ გასაკვირი არ იყო რომ იუსტიციის ყოფილი მინისტრისთვის, რომელსაც იურიდიული განათლება ამერიკის შეერთებულ შტატებში ჰქონდა მიღებული, სააკაშვილმა სისხლის სამართალი სამთავრობო ინტერვენციის მთავარ ობიექტად აქცია. ახალი მთავრობის ერთ – ერთი პირველი ინიციატივა 2004 წლის დასაწყისში საპროცესო შეთანხმების სისტემის დანერგვა იყო. რეფორმამ გაზარდა სასამართლოების დატვირთვა - 2010 წლისთვის, ყოველწლიურად სასამართლო განიხილავდა 20,000 სისხლის სამართლის საქმეს; ასევე გაჩნდა შესაძლებლობა სახელმწიფო ხაზინას ინდივიდუალური პირებისგან მიეღო გაზრდილი თანხების რაოდენობა (არემიძე 2007).

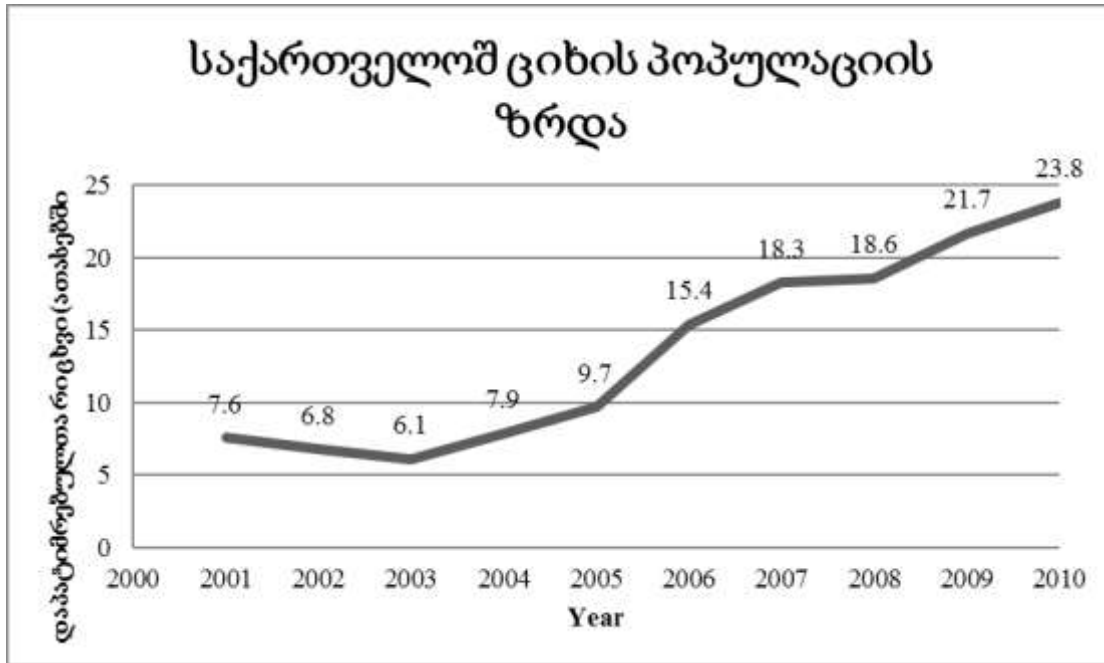
სასამართლო სისტემა დარჩა პოლიტიზირებული და გაგულისებული პროკურატურა მუდმივად აკონტროლებდა სასამართლო პროცესებს. სისხლის სამართლის საქმეებზე გამამართლებელი განაჩენის მაჩვენებელი დაახლოებით 0,1 პროცენტი იყო, რაც პოსტსაბჭოთა რეგიონისთვისაც კი წარმოუდგენლად დაბალი მაჩვენებელია. ასეთ ვითარებაში, საპროცესო შეთანხმების მიღწევა გახდა რაციონალური სტრატეგია სისხლის სამართლის საქმესთან შეხებაში მყოფი ადამიანებისთვის. შედეგად, 2010 წელს სასამართლო პროცესების 87% საპროცესო გარიგებით დასრულდა (საერთაშორისო გამჭვირვალობა 2010: 13).

2004 წლის კიდევ ერთი რადიკალური რეფორმა პოლიციას შეეხებოდა. ამ ცვლილებების შედეგად ათასობით ადამიანმა დაკარგა სამსახური, დაიწყო ახალი მკაცრი საპოლიციო

ტრეინინგები, შემოიღეს უნიფორმები, აღჭურვილობა და შეიქმნა ახალი საპატრულო პოლიცია (ბოდა & კაკაჩია 2006; კუპატაძე, სირაძე და მითაგვარია 2007). ექვგარეშეა, რომ ამ რეფორმებმა გაზარდა საზოგადოების ნდობა პოლიციის მიმართ (ლაით 2014; სლეიდი 2012ა). ანტიკორუფციულმა მიდგომამ გაზარდა სანქციები ქრთამის აღებაზე და წარმატებით შეამცირა კორუფციის აღქმა საქართველოს მოსახლეობაში (საერთაშორისო გამჭვირვალობა: 2006). გარდა ამისა, 2005 წელს დეკემბერში ძალაში შევიდა კანონი ორგანიზებული დანაშაულის შესახებ, რომელიც დაეფუძნა კანონს "რეკეტებისა და კორუმპირებული ორგანიზაციების გავლენის ქვეშ მყოფ პირთა შესახებ" (RICO) აშშ-ში და მაფიის წინააღმდეგ კომისიის დასკვნებს იტალიაში. ღონისძიებების ეს ფართო სპექტრი ეხებოდა ქონების კონფისკაციას და მიმართული იყო მაფიის ლიდერების წინააღმდეგ, რომლებიც კანონიერ ქურდებად იყვნენ ცნობილნი (იხ. კუპატაძე, ეს ტომი), იგი ასევე მოიცავდა ციხეების რეორგანიზაციას, რიგითი პატიმრებისგან კრიმინალური „ავტორიტეტების“ განცალკევების მიზნით.

ანტიმაფიის კამპანიის მიღმა, რეფორმირებული, მარჯვე და ეფექტური პოლიციის დახმარებით, აგრეთვე იმის გათვალისწინებით, რომ პროკურორებს, სასამართლოებსა და ციხეებს უკვე შეეძლოთ დიდი დატვირთვით მიეღოთ ახალი საქმეები, სააკაშვილმა 2006 წელს შეძლო შემოეღო ნულოვანი ტოლერანტობის პოლიტიკა ნაკლებად მძიმე დანაშაულების წინააღმდეგ. სავალდებულო პატიმრობა წვრილმანი დანაშაულისთვის ციხის პოპულაციის ზრდის მთავარი მიზეზი გახდა. 2003 წლიდან 2010 წლამდე და 2006 წლის შემდეგ კი განსაკუთრებით მზარდი ტემპით, დაკავებულთა რიცხვი 300%-ით გაიზარდა. შევარდნაძის მმართველობის პერიოდში 6000 პატიმრიდან, 2012 წლის მონაცემებით, თავისუფლების აღკვეთას დაქვემდებარებულთა რიცხვი 24,000-ზე მეტი იყო. შედარებისთვის, ამერიკის შეერთებულ შტატებში, რომელიც მსოფლიოში დაკავებულთა რიცხვით მოწინავეა, ასევე მოხდა ციხის პოპულაციის 300%-იანი ზრდა, მაგრამ ეს იყო 30 წლის განმავლობაში - 1970 წლიდან 2000 წლამდე პერიოდში (ბეკეტი & ვესტერნი 2001). 2012 წლის მონაცემებით, ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით, მსოფლიოში მხოლოდ სამმა ქვეყანამ დააპატიმრა უფრო მეტი მოქალაქე ვიდრე საქართველომ (ციხის კვლევების საერთაშორისო ცენტრი 2012).

სურათი 6.1 გვიჩვენებს ციხის პოპულაციის ამ ზრდას დროთა განმავლობაში

სურათი 6.1: 2001 და 2010 წლებში ციხეებში მყოფი ადამიანთა აბსოლუტური რიცხვის ზრდა (ათასებში)

ამავდროულად, პატიმრობა არა მხოლოდ სისხლის სამართლებრივი ქმედებისთვის, არამედ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევისთვისაც აქტიურად გამოიყენებოდა. ადმინისტრაციული პატიმრობის ვადა გაგრძელდა 90 დღემდე. დაკავების ამ ფორმას სასამართლო იყენებდა ისეთი ადმინისტრაციული სამართალდარღვევისთვის, როგორცაა პოლიციელის დაუმორჩილებლობა ან საპროტესტო აქციების ნებართვის დარღვევა. სანქციის ეს ფორმა ხშირად გამოიყენებოდა მომიტინგეების წინააღმდეგ, მათი დაკავება ხდებოდა შინაგან საქმეთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფ დაკავების ოზოლატორებში, რომელიც არ იყო გათვლილი გრძელვადიანი განცალკევებისთვის (Human Rights Watch 2012). უფრო მეტიც, 2011 წლისთვის 38 000-მდე ადამიანი იყო დაქვემდებარებული გამოსაცდელ ვადას, რომლის დარღვევასაც შესაძლებელი იყო შედეგად ადამიანის დაპატიმრება მოჰყოლოდა. როგორც განუვითარებელი ახალი პროექტი, პრობაციონერების მონიტორინგს ახორციელებდა ორგანო, რომელიც მხოლოდ 300 ოფიცრით იყო დაკომპლექტებული.

2006 წლისთვის საქართველოს ციხის სისტემაში შესულმა პატიმრებმა გამოსცადეს ინსტიტუციები, რომლებსაც სწრაფი რეფორმა შეეხოთ. პოლიციის რეფორმის მსგავსად, ციხეებში პერსონალი ჩანაცვლდა, ზოგიერთ ინსტიტუტში პერსონალის 80%

სამსახურიდან გაათავისუფლეს ან გამოუცხადეს, რომ სამსახურისთვის ხელახლა უნდა გაევიდნენ კონკურსი (ციხის სამსახური 2006). ამგვარი რეფორმებით ცდილობდნენ პატიმრების სოციალური ურთიერთობების ფიზიკურ რესტრუქტურირებას და ციხის ადმინისტრაციისადმი დაქვემდებარებას. აშენდა ახალი ციხეები, ძველი შენობები დაინგრა ან მთლიანად განახლდა. გარდა არასრულწლოვანთა და ქალთა სპეციალური დაწესებულებებისა, საქართველოში მსჯავრდებულთათვის განკუთვნილი დაწესებულებები "დახურულ" და "ნახევრად ღია" ტიპებად დაიყო. დახურული ტიპისა ციხეებმა შეცვალა კოლონიები, რომლებიც ექვსკაციან საკნებს ითავებდნენ და სადაც პატიმრები დღის მანძილზე 23 საათს ატარებდნენ. წინასწარ პატიმრობას დაქვემდებარებული ადამიანებიც ასევე იმყოფებოდნენ დახურული ტიპის ობიექტებში. ნახევრად ღია ციხეები, რომლებიც ხასიათდებოდა ნაკლებად მკაცრი რეჟიმით და რომლებიც გარკვეულწილად კოლონიებს წაგავდა, უფრო მეტი გადაადგილების თავისუფლების და ინტერაქციის საშუალებას იძლეოდა. გაეროს ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიუროს (UNODC) ანგარიშის თანახმად, პრაქტიკულად მხოლოდ ორი ობიექტი ფუნქციონირებდა სრულად ნახევრად ღია რეჟიმით. (UNODC 2012).

მიუხედავად სისტემის დეკლარირებული "ევროპეიზაციისა", რეფორმების პერიოდში ციხეები სტაბილურად უფრო ლეტალური გახდა. 2010 და 2011 წლები, როდესაც ყველა სახის გარე მონიტორინგი შემცირდა, გარდა ომბუდსმენის აპარატისა, 2006–2011 წლებში ციხეში გარდაცვლილთა რაოდენობამ 43% შეადგინა. მართალია ტუბერკულოზი მთავარი მკვლელი იყო, თუმცა იმატა ოფიციალურად აღრიცხულმა ძალადობრივი სიკვდილიანობის დონემაც (საქართველოს სახალხო დამცველი 2011).

ქაოტური გარემოებებისა და სწრაფი რეფორმების გამო, ციხეები, ალბათ, პირველი რეალური ფრონტი იყო პოლიტიკურ შეჯიბრებაში სააკაშვილის რეფორმების წინააღმდეგ. 2005 და 2006 წლებში მთავრობამ არეულობა და შიმშილობები შეაჩერა, თუმცა, ციხის მართვაში ვლინდებოდა გარკვეული პრობლემები. ძველ საციხო სუბკულტურების მნიშვნელოვანი შეცვლით, ციხეების მაკონტროლებელი მეთოდები, როგორცაა პატიმრებისაგან თანამშრომლებისთვის ინფორმაციის შეგროვება, რომელიც დასავლეთში დინამიურ უსაფრთხოებად იყო ცნობილი, ჩამოიშალა, რამაც გამოიწვია არეულობა და ძალადობრივი ქმედებების საფუძველი შექმნა (კოლვინი 1992; დიუილიო 1990; ჯეიკობსი 1978; სპაკრსი, ბოთომსი და ჰეი 1996; საიკსი 1958). უფრო მეტიც,

სააკაშვილის მასობრივი დაპატიმრებების პოლიტიკის ზენიტში ეს რეფორმირებული და არასტაბილური ციხის სისტემა უნდა ემართა 3000-ზე მეტ ადამიანს (რომელთაგან დაახლოებით 2.700 იყო ოპერატიული ოფიცერი), პერსონალის თანაფარდობით დაახლოებით 1:10. გაეროს რეკომენდაციის მიხედვით ეს მაჩვენებელი დაახლოებით 1:3-ზე უნდა იყოს (UNODC 2013).

ამ კონტექსტში სასჯელადსრულების დაწესებულების სივრცეებში ადგილი დაიკავა იძულების მექანიზმების გამოყენებამ, რამაც გამოიწვია ფართომასშტაბიანი სასტიკი მოპყრობა და წამება. 2012 წლის სექტემბერში, ციხის ყოფილმა მცველმა საპარლამენტო არჩევნებამდე რამდენიმე დღით ადრე გამოაქვეყნა ვიდეომასალა, სადაც ნაჩვენებია იყო ამ ძალადობის მაგალითები, მათ შორის, ჯგუფური ცემა, გაუპატიურება და პატიმრების შეურაცხყოფა. ვიდეოების უკიდურესმა სადისტურმა და სექსუალურმა ხასიათმა შოკში ჩააგდო ქვეყანა და საპროტესტო გამოსვლები დაიწყო. სააკაშვილმა მოითხოვა "ნულოვანი ტოლერანტობა ადამიანის უფლებების დარღვევისთვის". ამის მიუხედავად, არჩევნებზე ხმების უმრავლესობა ოპოზიციური კოალიციის - „ქართული ოცნების“ სასარგებლოდ გადანაწილდა, რომელსაც მილიარდერი ბიძინა ივანიშვილი ხელმძღვანელობდა.

როგორც პრეზიდენტი სააკაშვილი, ისე მისი პრემიერ-მინისტრი და შინაგან საქმეთა ყოფილი მინისტრი ვანო მერაბიშვილი საუბრობდნენ თუ რა მძიმე შედეგები შეიძლებოდა მოჰყოლოდა ქურდების და მაფიის სახელმწიფოს (ე.ი. სახელმწიფო, რომელიც ორგანიზებულ დანაშაულს ასრულებს) დაბრუნებას ქართული ოცნების არჩევის შემთხვევაში. „ქართულმა ოცნებამ“ ნაციონალური მოძრაობა უდანაშაულო ადამიანების ციხეებში გამოკეტვასა და პოლიციური სახელმწიფო შექმნაში დაადანაშაულა, რომელიც ეფუძნებოდა ინვაზიური ზედამხედველობისა და პოლიტიზირებული სამართლის სისტემებს. სისხლის სამართალი პოლიტიკური კონკურენციის მთავარი არენა გახდა. როგორც პოპულარული ნაბიჯი, ქართული ოცნების ერთ-ერთი პირველი პრიორიტეტი მასობრივი ამნისტიის გამოცხადება და სააკაშვილის სისხლის სამართლის ნულოვანი ტოლერანტობის პოლიტიკის რევერსული ცვლილება გახდა.

ხელისუფლებაში ყოფნის დროს სააკაშვილსა და ნაციონალურ მოძრაობას მრავალი წარმატება მიეწერა ქართული სახელმწიფოს აღორძინებაში. ყველაზე აშკარა წარმატებული რეფორმები შეეხება წვრილმანი ქრთამის აღკვეთას, ბიუროკრატის შემცირებას, მაფიის ავტორიტეტების ჩამოშორებით ძალის გამოყენებაზე მონოპოლიის

დამკვიდრებას მთელი ქვეყნის მასშტაბით, დანაშაულის დაბალი მაჩვენებლს, ასევე მშპ-ის ზრდას და მოქმედი სახელმწიფოს ბიუჯეტის შექმნას. ამის მიუხედავად, საზოგადოების დიდი იმედგაცრუება მოჰყვა სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მიმართ ე.წ. ჩაურევლობის მიდგომას, რამაც უთანასწორობისა და სიღარიბის წინააღმდეგ პროგრესის ნაკლებობა შექმნა განსაკუთრებით რეგიონებში. ამ კამათის ფარგლებში, იმ ტიპის სახელმწიფოს შესახებ, რომელიც ნაციონალურმა მოძრაობამ ააშენა და როგორც საქართველო გახდა, ციხეები და დასჯა ცენტრალური მნიშვნელობის იყო.

მომდევნო ორი სექციაში მე ვსაუბრობ იმ სფეროებზე, სადაც დასჯამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა სააკაშვილის მმართველობაში მყოფი ქართული სახელმწიფოსთვის ძალაუფლების წყაროების შექმნისას, და ამავდროულად საბოლოოდ შეარყია იგი. ეს სფეროები, პირველ რიგში, პოლიტიკურ-ეკონომიკურია და მეორე რიგში პერფორმაციული. საკვანძო არგუმენტია გავიმეოროთ იგნატაევის დასკვნა: აქ დასჯა არ ეხებოდა მხოლოდ დანაშაულის კონტროლს - ეს იყო მექანიზმი სუსტი სახელმწიფოს კონტექსტში, ავტორიტეტისა და წესრიგის აღდგენისთვის, მრავალი წლის სოციალური კრიზისის შემდეგ ახალ ფუნდამენტზე შექმნილი სახელმწიფოსთვის.

სასჯელის პოლიტიკური ეკონომია

ევრაზიაში პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების უმეტესობა მცირე ბიუჯეტებით ფუნქციონირებს, იბრძვის კრედიტების და დახმარების მოპოვებისთვის სახელმწიფო ხარჯვითი მიზნების მისაღწევად და ხასიათდება დაბალი ხარისხის ინსტიტუტებით, მცირე შესაძლებლობებით და არასაკმარისი პოლიტიკური ნებით სოციალური დაცვისა და უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად. ამავე დროს, სიღარიბე, უმუშევრობა, სიცოცხლის ხანგრძლივობის შემცირება და უთანასწორობა არის განგრძობითი პრობლემები, რომლებიც მოითხოვს გაუმჯობესებულ სახელმწიფო პოლიტიკას. ამ კონტექსტში, მე ვთავაზობ, რომ, როგორც კრიმინოლოგებმა დიდი ხანია ამაზე აქცენტი გააკეთეს (რუშე და კირქვიმერი 1939), პენიტენციური პრაქტიკა ნაწარმოები უნდა იყოს ფართო სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის და კლასობრივი სტრუქტურის ფარგლებში. იქ, სადაც სახელმწიფოს არ ჰქონდა საქართველოში საკმარისი რესურსები კეთილდღეობისა და სხვა საზოგადოებრივი სიკეთის უზრუნველსაყოფად, სისხლის სამართლის პოლიტიკა ნაწილობრივ გახდა სოციალური პრობლემების მოგვარების მეთოდი.

2004–დან 2008 წლებში მილიარდერი ეკონომიკის მინისტრი კახა ბენდუქიძე, რომელიც ლიბერტარიანელი იყო, წარუძღვა საქართველოს განახლებას, როგორც მსოფლიოში ერთ-ერთ ყველაზე ლიბერალურ სავიზო და საგადასახადო რეჟიმის მქონე ქვეყანას.² ამ რეფორმების ფარგლებში, ქვეყნის ნაწილებში შეიქმნა თავისუფალი ინდუსტრიული ზონები, ბიუროკრატია მასიურად შემცირდა და დაწესდა არაპროგრესული საგადასახადო განაკვეთი. მსოფლიო ბანკის მიერ ჩატარებული კვლევის მიხედვით ბიზნესის კეთების სიმარტივის ინდექსით საქართველო მსოფლიოში მე-12 ადგილს იკავებდა 2010 წელს. (2010 წლის მსოფლიო ბანკი). სააკაშვილის დროს, საქართველოს ძალზე მოქნილი შრომითი კანონები შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციისა და ევროკავშირის შემფოთებას იწვევდა. (რაიანი 2011). 2004 წლიდან 2008 წლამდე მასიური პრივატიზების სქემას შედეგად მოჰყვა შთამბეჭდავი შემოსავლები, 2008 წლის ომამდე რუსეთთან და გლობალურ ფინანსურ კრიზისამდე, გაიზარდა ქვეყნის ეკონომიკა, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და სახელმწიფო ბიუჯეტი.

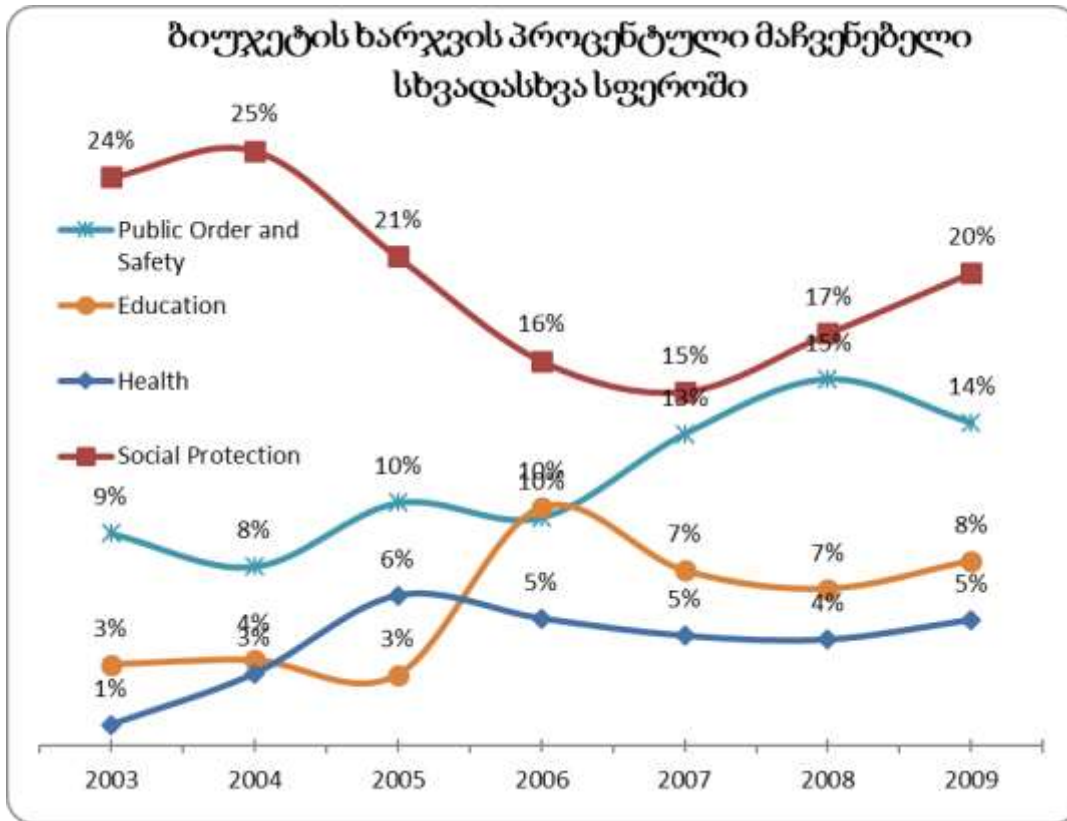
მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანა გახდა უფრო მდიდარი, საქართველო ასევე გახდა უფრო უთანასწორო (მაკფარლენი 2011: 3). უმუშევრობის დონე კვლავ მაღალი იყო და წარმოადგენდა ყველაზე დიდი წუხილის საგანს საქართველოს მოქალაქეებისთვის (ეროვნული დემოკრატიული ინსტიტუტი, NDI, 2011). 2006 წელს მთავრობამ შემოიღო მიზნობრივი სოციალური დახმარების პროგრამა (TSA), რომლის მიზანი საქართველოს ყველაზე ღარიბი მოსახლეობისთვის კეთილდღეობის გადასახადის მიწოდება იყო. მსოფლიო ბანკის (2009: 9) თანახმად, ამ პროგრამამ მნიშვნელოვნად შეამცირა სიღარიბე TSA–ს ბენეფიციარებისთვის, მაგრამ ”TSA–ს გავლენა მთლიანი სიღარიბის დონეზე ზღვრულად დარჩა”. ამრიგად, ევროკომისიამ (2008: 11) განაცხადა, რომ: ”არ აღინიშნება პროგრესი სიღარიბის შემცირების ან სოციალური კეთილდღეობის მიმართულებით...მოსახლეობის ერთი მესამედი ცხოვრობს სიღარიბის ზღვარს მიღმა“.

სოციალური ხარჯების შესახებ სტატისტიკამ აჩვენა, რომ მიუხედავად იმისა, რომ 2003 წლის დონესთან შედარებით ნომინალურად გაუმჯობესდა სოციალური დაცვა და ჯანმრთელობა, შემცირდა ამ მიმართულებით მთავრობის ხარჯების პროცენტული მაჩვენებელი, ბიუჯეტის შემოსავლის რეკორდული ნიშნულის არსებობისა და ქვეყნის მშპ-ის ზრდის პერიოდში.

---

² ჟურნალის Forbes- ის თანახმად, მეოთხე ადგილზე მსოფლიოში 2009 წელს, კატარის, არაბეთის გაერთიანებული საემიროების და ჰონგ კონგის შემდეგ (ევროპული სტაბილურობის ინიციატივა 2010).

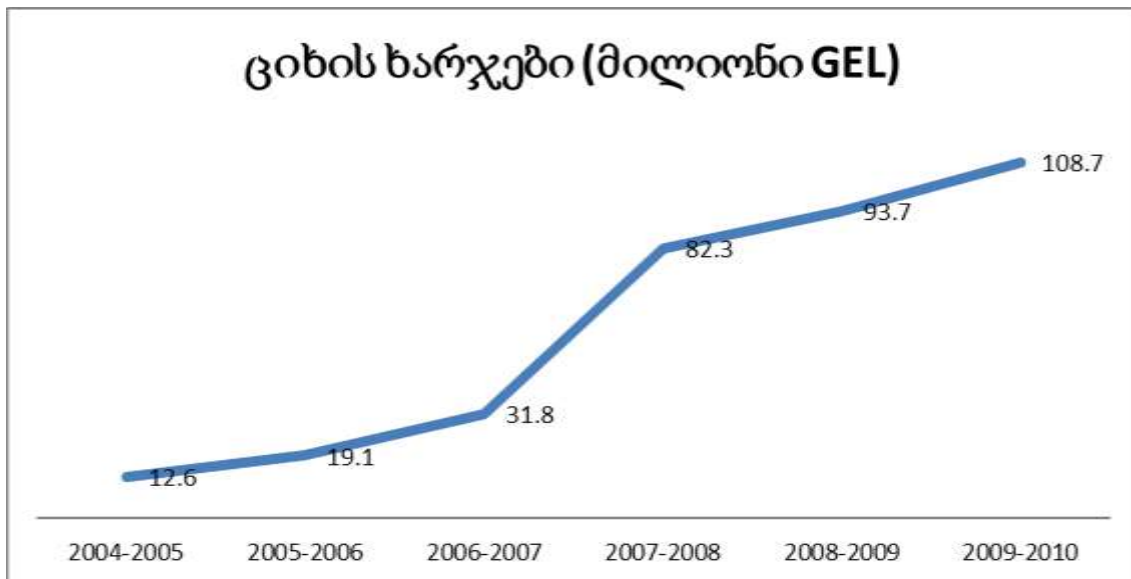
ამის ნაცვლად, სახელმწიფოში წესრიგის და ციხეების, როგორც მთავრობის ხარჯების პროცენტული მაჩვენებელი, მნიშვნელოვნად გაიზარდა. 6.2 გრაფაში მოცემულია ბიუჯეტის პროცენტული ხარჯვის მონაცემები ჯანმრთელობის, განათლების, სოციალური და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის მიმართულებით.

დიაგრამა 6.2: აჩვენებს მთლიანი სამთავრობო ხარჯების პროცენტული მაჩვენებლის ხარჯვის დონეს, 2003 წლიდან 2009 წლამდე პერიოდში (წყარო: ფინანსთა სამინისტრო 2003-2009)

თუ სისხლის სამართალი და პენიტენციური პოლიტიკა განიხილება არა როგორც ცალკეული, არამედ როგორც სოციალური კეთილდღეობის პოლიტიკის გაფართოება, მაშინ ეკონომიკური თვალსაზრისით, დანაშაულის კონტროლი და ციხეებში განხორციელებული ინვესტიცია დიდი ალტერნატიული ღირებულებითი ხარჯებით ხასიათდება. ენდრიუსი (2003: 120) კარგად აყალიბებს ამ მოსაზრებას: „საზოგადოება, რომელიც ასეთი კონცენტრირებულია ციხეების მშენებლობაზე და კარგად არ აწონდაწონის ფინანსური სახსრების გამოყენებას სხვა სიკეთეებზე, საუკეთესო შემთხვევაში სულელია“. სააკაშვილის მთავრობა კი სწორედ ამაზე იყო კონცენტრირებული. 2007 წელს

სასჯელაღსრულების დეპარტამენტის ბიუჯეტი წელიწადში 160%-ით გაიზარდა, 31 მილიონი ლარიდან 82 მილიონ ლარამდე (2007 წლის ფინანსთა სამინისტრო). საქართველოს მთავრობის პროგრესის ანგარიშის მიხედვით (საქართველოს მთავრობა 2007 წ.), 2006 წლიდან 2007 წლამდე ციხის პოპულაციის ძირითადი საჭიროებებისათვის დახარჯული თანხა 3 მილიონი ლარიდან 10 მილიონ ლარამდე გაიზარდა (1,5 მილიონი აშშ დოლარიდან 5 მილიონ აშშ დოლარამდე). მთავრობამ 2011 წელს ევროპის საბჭოს განვითარების ბანკიდან სესხად აიღო 60 მილიონი აშშ დოლარი ახალი სასჯელაღსრულების დაწესებულების აშენების მიზნით. პენიტენციური დეპარტამენტის ბიუჯეტი მხოლოდ 2007 წელს, ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის დაახლოებით 0,5%-ს შეადგენდა (საქართველოს მთავრობა 2007; ფინანსთა სამინისტრო 2007). შედარებისათვის, ეს მაჩვენებელი 2004 წელს მხოლოდ 0,1% იყო. მსოფლიო ბანკმა (2009 წ.) დათვალა, რომ 2007 წლისთვის მიზნობრივი სოციალური დახმარების საჭიროების მქონე პირებისათვის საქართველოს მასშტაბით განხორციელება ქვეყნას მშპ-ის 0,4% დაუჯდებოდა. სურათი 6.3 გვიჩვენებს 2004–2009 წლებში ციხეებში დახარჯული თანხის ზრდას.

დიაგრამა 6.3: პენიტენციური დეპარტამენტის ბიუჯეტი ლარში (ფინანსთა სამინისტრო, 2004-2009)

მაშინ როდესაც ციხის პოპულაცია გაიზარდა 300%-ით 2003-დან 2010 წლამდე, სასჯელაღსრულების დეპარტამენტის ხარჯები გაიზარდა 760%-ით, 2004 წლიდან 2010 წლამდე პერიოდში (ფინანსთა სამინისტრო, 2004-2010). დეპარტამენტის მთლიანი ბიუჯეტი 2009 წელს (109 მილიონი ლარი) შეადგენდა საზოგადოებრივი წესრიგზე

მთლიანი ხარჯვის 12%-ს. საინტერესოა კითხვა, თუ რატომ აირჩია მთავრობამ ასეთი, ერთი შეხედვით ძვირი პოლიტიკა, თუმცა შესაძლებელია ამ ხარჯების მიმართვა ღირდა კიდევ სახელმწიფოს გაძლიერების გამო. 2003 წლის მდგომარეობით საქართველო იყო ქვეყანა მცირე ბუნებრივი რესურსებით, სადაც ყველაზე დიდი წილი ექსპორტისა ჯართზე მოდიოდა. ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის პოლიტიკური ეკონომიკის პირობებში უცხოური კაპიტალის მოზიდვაზე დამოკიდებულებამ ძლიერი ეკონომიკური ხიბლი გამოიწვია, რათა მომხდარიყო ყველა სახის დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლა უცხოური ინვესტიციებისა და ინვესტორებისათვის ფიზიკურად უსაფრთხო გარემოს შესაქმნელად. ციხეებთან დაკავშირებული ხარჯები მიიჩნეოდა როგორც ზიანის საკომპენსაციოდ (პირდაპირი და არაპირდაპირი ზიანი), რომელიც ყველა ჩადენილი დანაშაულის შედეგად დადგებოდა. უფრო მეტიც, სახელმწიფო შეღავათებზე დამოკიდებული მოსახლეობის რაოდენობის შემცირებასთან ერთად, ნულოვანი ტოლერანტობის პოლიტიკა ასევე დაეხმარა უმუშევრობის მაჩვენებლის შემცირებაში. სამუშაო ადგილების შექმნა ძვირი აღმოჩნდა, უმუშევრობის მაჩვენებელი კვლავ მაღალი იყო, მაგრამ დაღმასვლას განიცდიდა გაზრდილი პატიმრობის დონის შედეგად. გარდა ამისა, სამუშაო ადგილები და ინვესტიციები, რომლებიც ციხეების მშენებლობამ და გაფართოებამ უზრუნველყო რეგიონებში, ასევე სისხლისსამართლებრივი პოლიტიკის ჭარბი გამოყენების პოზიტიურ გარე ფაქტორად უნდა ჩაითვალოს.

თანხები ასევე პირდაპირ შედიოდა სახელმწიფო ხაზინაში ნულოვანი ტოლერანტობის, საპროცესო შეთანხმების, ჯარიმებისა და აქტივების კონფისკაციის გზებით, ანტიმონოპოლიური და ორგანიზებული დანაშაულთან ბრძოლის საკანონმდებლო მექანიზმებით. საერთაშორისო გამჭვირვალობა იუწყება, რომ 2009 წელს სასამართლო პროცესებში, მთელი პროცედურული ღონისძიებებიდან მიღებული თანხები შეადგენდა 61 მილიონ ლარს (საერთაშორისო გამჭვირვალობა 2010: 21). მთავრობის ცვლილების შემდეგ, საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვის შედეგად დადგინდა, რომ 2009-2012 წლებში 140 მილიონ ლარზე მეტი თანხა შევიდა სახელმწიფო ბიუჯეტში მხოლოდ საპროცესო შეთანხმებების გაფორმების შედეგად (ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი, 2013). ამას ემატება ჯარიმები, ჩამორთმეული ქონების ჯამური ღირებულება, ასევე, სისხლის სამართლის პროცესის ფულადი ასპექტები - მოსაკრებელი ციხეში პატიმრებთან ვიზიტებისათვის, ციხიდან განხორციელებული ზარები სკაიპით ნათესავებთან, გადასახადები, ადმინისტრაციული პატიმრობის სანაცვლოდ და პრობაციის პირობების გადახედვისათვის - ერთი სიტყვით, საქართველოს სახელმწიფო

შეეცადა ნულოვანი ტოლერანტობის პოლიტიკის ხარჯების ამოღებას და თვითკმარი სისტემის შექმნას.

ამრიგად, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს მსგავს პატარა ქვეყანაში 24 000 ადამიანის დაპატიმრების ხარჯი მაღალია, ეკონომიკური თვალსაზრისით გარკვეული მოგება ამ საქმეში იყო. ნულოვანი ტოლერანტობა და მასობრივი დაკავებების პოლიტიკა წარმოადგენდა ეკონომიკურ ალტერნატივას სუსტი სახელმწიფოს კონტექსტში, რომელშიც ღირსეული სოციალური დაცვა, რამაც შეიძლება შეამციროს დანაშაულის გამომწვევი სოციალური დევიაციები, გაცილებით ძვირია. ამასთან, ამგვარი სოციალური ხარჯების მიღწევები ნაკლებად ხელშესახები იქნებოდა და მათი რეალიზება გრძელვადიან პერსპექტივაში დადგებოდა.

ეს არ ნიშნავს იმას, რომ სისხლის სამართლის რეფორმები ცინიკურად გათვლილი პოლიტ-ეკონომიკური გეგმა იყო. უფრო სავარაუდოა, რომ რეფორმების დღის წესრიგი მოდიოდა იმ იდეოლოგიური ჩარჩოს საფუძველზე, რომელიც ნაკარნახევი იყო ამერიკის შეერთებული შტატების მაგალითით, როგორც კრიმინოლოგიაში, ასევე ეკონომიკის მიმართულებით. ეს შემოსაზღვრავდა ქართული ელიტის მმართველობის იმ ფორმას, სადაც მასობრივი დაკავება პოლიტიკის ძირითადი შედეგი გახლდათ. მაგრამ სუსტი სახელმწიფოს პერსპექტივიდან, სადამსჯელო სისხლისსამართლებრივი პოლიტიკის მიმართ არაერთი აშკარა ეკონომიკური უპირატესობა არსებობდა, გარდა პოლიტიკური ბერკეტისა მეტოქეების დაშინებისა და ციხეში გამოკეტვისა. აქ დასჯა სოციალური პოლიტიკის ალტერნატივას ემსახურებოდა და წარმოადგენდა რესურსების ფართო მასშტაბით მოპოვების გზას.

სისხლის სამართლის პერფორმატიულობა

სააკაშვილის მმართველობის დროს სადამსჯელო ხედვა მხოლოდ ინსტრუმენტული არ იყო. არსებობდა წმინდა დისკურსული და საშემსრულებლო ელემენტები სისხლისსამართლებრივი პრაქტიკის მართვის ამ ახალ რეჟიმში. სისხლის სამართალი მდიდარი არენაა, სადაც ყალიბდება ადგილობრივი ხელისუფლების ძალაუფლება ადგილობრივ და საერთაშორისო საზოგადოებებში. თუმცა, ლეგიტიმური ძალადობის წარმოება სისხლის სამართლის მეშვეობით საზოგადოების დასჯასთან დამოკიდებულების ისტორიის და კულტურის მიმართ სენსიტიური უნდა იყოს, რაც უფრო აძლიერებს ვიდრე ასუსტებს ავტორიტეტს. ამ თავის მომდევნო ნაწილებში განხილული იქნება ნაციონალური მოძრაობის მიერ სადამსჯელო პოლიტიკის

შესრულება როგორც შიდა ისე, საერთაშორისო აუდიტორიის წინაშე, აგრეთვე ავტორიტეტის წარმოების და დასუსტების საკითხები.

შიდა აუდიტორია

დიურკჰემის შემდეგ აღიარებულია, რომ სახელმწიფო დასჯა არამხოლოდ ქმნის ავტორიტეტს, არამედ სურს, რომ გააძლიეროს უკვე არსებული სოციალური და ზნეობრივი წყობილებების წყაროები და გაიზიაროს პრაქტიკები, რომლებიც წარმოადგენენ ამ წყობილებების საზღვრებს. სახელმწიფო დასჯა უნდა გამოხატავდეს კოლექტიური მორალური აღშფოთებას და ამით საზოგადოებრივი მხარდაჭერის ბაზისს ქმნიდეს (გარლანდი 1993:276). სასჯელი, მაშინ არის ერთგვარი გზა, რა დროსაც სახელმწიფო ყალიბდება როგორც სოციალური ლანდშაფტის ნატურალიზებული ნაწილი და როგორც გარკვეულ შემოსაზღვრულ ტერიტორიაზე მცხოვრები ხალხის სუვერენული წარმომადგენლობა/ნაწილი, (მიგდალი, 2001:168). ეს სიმბოლური ასპექტი არის ძირითადი ელემენტი იმისა, თუ როგორ ახერხებენ სუსტი სახელმწიფოები გადარჩენას, როდესაც ისინი ვერ უზრუნველყოფენ მატერიალური სიკეთეებისა და საჭირო სერვისების მიწოდებას. კანონი და სამართლიანობა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ამისათვის: სახელმწიფოსა და საზოგადოებას შორის საჯარო რიტუალების გაზიარება კანონთა გენერირება და საზოგადოებრივი ქცევის წესების შემოღების უწყვეტი პროცესი ქმნის სახელმწიფოსთვის ძალაუფლების სიმბოლოს. დასავლეთშიც კი კანონისა და წესრიგის პოლიტიკა აძლევს სახელმწიფოებს საშუალებას „განასახიერონ“ (გარლანდი 2001) სუვერენიტეტი და აჩვენონ ეფექტურობა იმ ეპოქაში, სადაც მათ თითქმის უარი თქვას იმის მტკიცებაზე, რომ შეუძლიათ აღმოფხვრან ქრონიკული სიღარიბე და უმუშევრობა.

პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოებისათვის დამახასიათებელი პრობლემაა საზოგადოების მხრიდან სასჯელის, როგორც სოციალური მნიშვნელობის მატარებელი კონცეფციის გაგება, რამდენადაც მიუხედავად მოქალაქეების მხრიდან კანონის აბსტრაქტული მხარდაჭერისა, ისინი ხშირად მიიჩნევენ, რომ მათი ყოველდღიური ცხოვრება უნდა იმართებოდეს არაფორმალური ნორმებითა და პრაქტიკებით, რომელიც შესაძლოა წინააღმდეგობაში მოდიოდეს კანონთან (გალიგანი და კურკიჩიანი, 2003). ამასთან, ეს არის რეგიონი, რომელსაც აქვს გულაგების გამოცდილება და სადაც მთელი რიგი სოციალური და ეკონომიკური სფეროები დაექვემდებარა კრიმინალიზებას. ამ ადგილებში კრიმინალური სუბ-კულტურა წარმოადგენდა კონტრკულტურას, სადაც

შესაძლებელი ხდებოდა თვითგამოხატვის ალტერნატიული ფორმების დამკვიდრება (დობსონი 2009). აქედან გამომდინარე, კავშირი სამართალდარღვევასა და დანაშაულს შორის არ არის აშკარა. ამიტომაც, სახელმწიფო სასჯელის მნიშვნელობა შეიძლება დამახინჯებული ფორმით არსებობდეს (გალიგანი და კურკიჩიანი, 2003; ჰამფრისი 2002; ლედენევა 2006; ოლიენიკი 2003). ამრიგად, საქართველოსნაირ ქვეყანაში სახელმწიფოს სურდა ხელახლა გამოეკვეთა კავშირი დანაშაულსა და არამორალურ ქმედებას შორის.

2006 წლის ციხის სერიოზული ამბოხების დროს სააკაშვილმა გამოხატა თავისი შეხედულება დამნაშავეების შესახებ, როგორც ქურდული სამყაროს წევრებისა, რომლებსაც ხელმძღვანელობდნენ ავტორიტეტები, და რომელთაც სურდათ მთავრობის ხელში ჩაგდება. საჯარო მიმართვაში მან განაცხადა: „ისინი ფიქრობდნენ, რომ ჩვენ ვართ სუსტი, რომ ჩვენ მათი გვეშინია. თქვენ ცდებით პატივცემულო ბანდიტებო, ყაჩაღებო, ქურდებო და სხვა ნაძირლებო. ამჯერად თქვენ სხვა ხელისუფლებასთან გაქვთ საქმე... რადგან ამ ადამიანებმა გადაწყვიტეს ჩვენი გამოწვევა, ჩვენ ვიღებთ ამ გამოწვევას“ (პრეზიდენტის აპარატი, 2006). კრიმინალური სამყაროს გამოძახებით, რომელსაც შეუძლია კოლექტიურად დაუპირისპირდეს სახელმწიფოს, და ამ სამყაროს გამოწვევით, სააკაშვილმა შექმნა „ჩვენ და ისინი“ დიქოტომია და დაამკვიდრა „ჩვენი“ სახელმწიფოს კანონების მორალური უპირატესობა.

პრეზიდენტის ნარატივის მიხედვით, კრიმინალები მხარს უჭერენ ალტერნატიულ მორალურ წესრიგს, მზაკვრულ კრიმინალურ სამყაროს, რომელიც ემყარება საბჭოთა ციხის ბანაკის სისტემიდან - გულაგიდან ნაწარმოები პატიმრების სუბკულტურის ფასეულობებსა და პრაქტიკებს (დობსონი 2009). ნაციონალური მოძრაობა ხშირად ასახელებდა კანონიერ ქურდებს, როგორც ჩამორჩენილ, ანტიმოდერნულ, რუსეთისა და საბჭოთა წარსულის მთავარ აგენტებს. სააკაშვილი საზოგადოებას სთავაზობდა წარსულიდან გამოღწევის გზას, რომლის მიხედვითაც კანონი დომინირებდა კრიმინალური სუბკულტურის არაფორმალურ წესრიგზე და სახელმწიფო იყო მთავარი მსაჯული სამართალდარღვევების შეფასებისა და საზოგადოებრივ აქტორებს შორის დავების გადაწყვეტისას. სისხლის სამართლის პოლიტიკა გაცილებით ფართოდ იყო დანახული, ვიდრე, ძალადობის მონოპოლიის კიდევ ერთი განმტკიცება კანონგარეშე მმართველობასთან მიმართებით და მოიაზრებოდა, როგორც პოტენციურად მორალის განმსაზღვრელი ძალა, რომელიც ქართველებს ჩამოაშორებდა ქუჩის სკოლას და ქურდულ სამყაროს. იტალიის გამოცდილებაზე დაყრდნობით 2005 წელს მაფიის წინააღმდეგ

მიმართული კამპანიის ფარგლებში ახალგაზრდების საგანმანათლებლო პროგრამების განხორციელება დაიწყო, მათ შორის ე.წ. „სამართლებრივი სოციალიზაციის“ პროგრამების ჩაშვება სკოლებში, რომელიც მოიცავდა სამართალდამცავი უწყებების წარმომადგენლების ჩართულობას საგანმანათლებლო პროცესში, გაკვეთილებს ორგანიზებული დანაშაულების ბოროტებასთან დაკავშირებით და მოქალაქეების პასუხისმგებლობას ერთმანეთის მიმართ (ტანგიაშვილი და სლეიდი 2014).

ნაციონალურ მოძრაობას კარგად ესმოდა სპექტაკლის ძალა სასჯელის აღსრულების პროცესში. კანონიერი ქურდების და გაიძვერა პოლიტიკოსებისა და ბიზნესმენების დაკავებებს თან ესწრებოდა გადამღები ჯგუფი, ისე, რომ ეს დამამცირებელი მომენტი, როდესაც ყოფილ ხელშეუხებელი ელიტის წარმომადგენლებს აპატიმრებდნენ სახლში, რესტორანსა თუ აბანოებში, გადაიცემოდა ტელეეთერებით. ამ კორუმპირებული პირების ქონება კი სახელმწიფოს ანგარიშზე გადადიოდა. კანონიერ ქურდებს ჩამოერთვათ სახლები და მათთვის ჩამორთმეული ქონება პოლიციის შენობებზე გარდაიქმნა. ეს ალბათ იყო კანონისა და წესრიგის სიმბოლური პოლიტიკის ყველაზე აშკარა მაგალითი (სლეიდი, 2013). ავტორის ინტერვიუებმა შინაგან საქმეთა, სასჯელაღსრულების, პრობაციისა და განათლების სამინისტროების წარმომადგენლებთან დაადასტურა, რომ მართალია მთავრობა აღიარებდა რომ მთავრობის ნულოვანი ტოლერანტობის პოლიტიკა არაპოპულარული იყო, მაგრამ არსებობდა ხედვა, რომლის მიხედვითაც ამგვარი სისხლის სამართლებრივი პოლიტიკა „აუცილებელ ბოროტებას“ წარმოადგენდა წარსული დაუსჯელობების გათვალისწინებით. სამართლიანი ტკივილის მიყენებით ნაციონალური მოძრაობა თვლიდა, რომ ასეთ პოლიტიკას შეეძლო საზოგადოების დამოკიდებულებების შეცვლა, კრიმინალური სამყაროს კუთვნილი არაფორმალური ინსტიტუტების განადგურება და არაფორმალური პრაქტიკების წარსულ დროში მოტოვება.

2013 წელს ავტორის მიერ ჩატარებული ინტერვიუები ყოფილ პატიმრებთან ცხადყოფს, რომ დამამცირებელი მოპყრობა და წამება უფრო ხშირად გამოიყენებოდა იმ ადამიანების წინააღმდეგ, ვინც ქურდული სამყაროს მხარდაჭერაში იყო ექვმიტანილი. წამების ამსახველ საჯაროდ გავრცელებულ ერთ-ერთ ვიდეოში, მწამებლები აიძულებდნენ მსხვერპლს უარი ეთქვა თავისი კრიმინალური სამყაროს სტატუსზე. პოლიტიკოსებიდან მოყოლებული ციხის ოფიცრებამდე, კრიმინალები წარმოჩენილნი იყვნენ როგორც ჭუჭყი, ანდა დაბრკოლება, რომელიც წინ ეღობებოდა ქვეყანაში კანონის უზენაესობის განმტკიცებას და საქართველოს ნატოსა და ევროკავშირში გაწევრიანებისკენ სწრაფვას.

საერთაშორისო აუდიტორია

გარეგანი აქტორები კიდევ ერთი გადამწყვეტი აუდიტორია იყო სისხლის სამართლის პოლიტიკის გზით სახელმწიფოებრივი სიძლიერის საილუსტრაციოდ. ვარდების რევოლუციის შემდეგ გაიზარდა საგარეო გავლენების აქტიურობა სისხლის სამართლის სისტემაზე. 2004 წელს სააკაშვილის ადმინისტრაციის უშუალო თხოვნით ევროკავშირმა ერთი წლის ვადით საქართველოში გამოგზავნა სამართლებრივი ექსპერტებისა და სისხლის სამართლის პრაქტიკოსების მისია, რათა მართლმსაჯულების სისტემის ყველა დონეზე დახვეწის მიზნით სათანადო რეკომენდაციები მიეცათ საქართველოს მთავრობისთვის. EU JUST THEMIS იყო პირველი პროექტი, რომელიც საქართველოში განხორციელდა ევროკავშირის მიერ, მეორედ კი პროექტი კოსოვოში გაგრძელდა. ნაკლოვანებების აღნიშვნასთან ერთად მისიამ შეაფასა სტრატეგია, „როგორც ყოვლისმომცველი და საუკეთესო ევროკავშირისა და საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისი“ (ევროკავშირის საბჭოს სამდივნო 2005).

მიუხედავად იმისა, რომ მთავრობამ ევროკავშირს მიმართა ექსპერტიზისა და ზოგადი სტრატეგიის შემუშავებისათვის, მაშინდელმა სისხლის სამართლის პოლიტიკამ შეისისხლხორცა ამერიკის დანაშაულის კონტროლის პრაქტიკისა და რიტორიკის ნასესხები ელემენტები. აშშ-ს გავლენა განსაკუთრებით იგრძნობოდა ფინანსური მხარდაჭერის გზით. 2009 წელს საქართველომ მიიღო უფრო მეტი ეკონომიკური დახმარება აშშ-დან, ვიდრე ევროპისა და ევრაზიის რეგიონის ნებისმიერი ქვეყნიდან (აშშ-ს უცხოური სესხები და გრანტები 2009). აშშ-ს კიდევ ერთი უპირატესობა იყო ერთიანი ხმა და საერთო მიდგომა სისხლის სამართლის პოლიტიკის მიმართ. ევროპული ქვეყნების სამართლებრივი სისტემების სპექტრი და განსხვავებული მიდგომები უბრალოდ არ იყო ასეთი მიზიდველი და ვერ უწევდა მას კონკურენციას.³

მსოფლიო სცენაზე საქართველოს სტატუსთან დაკავშირებულმა დღევანდელმა ასევე იმოქმედა ქვეყნის სისხლის სამართლის სისტემაზე. 2004 წელს საქართველომ შეიმუშავა ინდივიდუალური პარტნიორობის სამოქმედო გეგმა ნატოში სამომავლო გაწევრიანების მიზნით. ციხეების განახლება სამოქმედო გეგმის მოთხოვნების ერთ-ერთი ნაწილი იყო, რათა საქართველოს სასჯელაღსრულების დაწესებულებები შესაბამისობაში მოსულიყო

---

³ ინტერვიუ ქართველ სამართლის სპეციალისტთან, რომელიც ჩართული იყო ევროკავშირის EU JUST THEMIS პირველ მისიაში. თბილისი, 2011 წლის აპრილი. ინტერვიუ ევროპის საგარეო ქმედებათა სამსახურის კანონის უზენაესობის პროექტის ოფიცერთან. თბილისი, 2011 წლის მაისი. ინტერვიუ სისხლის სამართლისა და ციხის რეფორმის საკითხებზე მომუშავე საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციის დირექტორთან. თბილისი, 2011 წლის მარტი.

ნატოს სტანდარტებთან. რამდენადაც ციხე იმ კორუმპირებულ ინსტიტუტად მიიჩნეოდა, რომელმაც ვერ შეაჩერა ხშირი ბუნტები და რომელიც ცნობილი იყო როგორც ნარკოტიკების, ტრეფიკინგის, ადამინებისა და ბირთვული მასალების ტრეფიკინგის კერა და ტერორისტების ბუდე. მიუხედავად იმისა, რომ მასობრივი დაპატიმრებები არ წარმოადგენდა სამოქმედო გეგმის ნაწილს, იგი მოიცავდა ლეგიტიმურ ქვეტექსტს არამხოლოდ ციხეების გაუმჯობესებისა, არამედ მათი მშენებლობისა და გაფართოების მასშტაბური ინვესტიციისათვის, რომელიც მოსახერხებელი იყო საპატიმრო სასჯელის სავალდებულო მოთხოვნების მიზნებისათვის. 2007 წელს ნატოს საპარლამენტო ასამბლეამ ყოველწლიურ სხდომაზე დადებით კონტექსტში აღნიშნა ციხის რეფორმები საქართველოში: „მთავრობა ამჟამად ახორციელებს ფართომასშტაბიან რეფორმებს, რომლებიც მიზნად ისახავს ადამიანის უფლებების დარღვევის დასრულებას და ორგანიზებული დანაშაულების გავრცელების წინააღმდეგ ბრძოლას... სასჯელადსრულების ყველა დაწესებულების ობიექტების სრული რემონტი შესაბამისობაში მოიყვანს მათ საერთაშორისო სტანდარტებთან“.

საქართველოს მთავრობამ შეინარჩუნა ევროპაში გაწევრიანების გამოხატული სურვილი და ევროკავშირმაც შეინარჩუნა ქვეყანაზე გავლენა. 2009 წლის სისხლის სამართლის რეფორმის განახლებული სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა შემუშავდა ევროკავშირის დახმარებით და გაიცა დაპირებები ციხის ალტერნატივების შემუშავების პირობით. ამჯერად ევროკავშირმა შეიმუშავა ფინანსური მექანიზმი გარკვეული მიზნების შესასრულებლად. ნაწილობრივ ამის შედეგად, იუსტიციის სამინისტროში ადმინისტრატორებმა შეიმუშავეს ახალი კონცეფცია საპროკურორო დისკრეციის სახით, რომელიც არასრულწლოვნების მართლმსაჯულების სისტემიდან ჩამოშორებას ისახავდა მიზნად. საქართველოს ეწვია კოლორადოს შტატის არასრულწლოვანთა განრიდების პროგრამის ხელმძღვანელი, რომელიც დახმარე ქართულ მხარეს კონცეფციის შემუშავებაში. ქართული გუნდი ევროპაში წავიდა „საყიდლებზე“ საუკეთესო პრაქტიკის ძიებისთვის და მაგალითი აიღო ნიდერლანდებისა და ავსტრიისგან.⁴

გარეგანი აქტორებისათვის სახელმწიფოებრიობის ჩვენებისას საქართველოს სისხლის სამართლის პოლიტიკა გახლდათ ნაწილი იმისა, რასაც ჰედერშოუ უწოდებს „გლობალურ პერფორმაციულ სახელმწიფოს“: სუსტი სახელმწიფოს შესაძლებლობებისა და

---

⁴ ინტერვიუ სისხლის სამართლისა და ციხის რეფორმის საკითხებზე მომუშავე საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციის დირექტორთან. თბილისი, 2011 წლის მარტი. ინტერვიუ აიუსტიციის სამინისტროს ადმინისტრაციის უფროსთან და პროექტის მენეჯერთან. თბილისი, 2011 წლის ივნისი.

ინსტიტუციების გადამალვა კონსოლიდაციისა და თანმიმდევრობის იმიჯით, ძალაუფლების ფინანსებისა და ექსპერტიზის გლობალურ ქსელში. ქართველი პოლიტიკის შემქმნელებს სურდათ დაემტკიცებინათ სხვადასხვა პოლიტიკების მათ მფლობელობაში ყოფნა (Ownership), დანაშაულის კონტროლის რიტორიკა და იმიჯი კი მოდიოდა ამერიკიდან. როგორც დაუნსი (2001:56) აღწერს მასობრივ დაკავებებს ამერიკაში: ამერიკა აქტიურად ახდენს ამის ექსპორტს... რთული იქნება მისი მიმზიდველობისათვის წინააღმდეგობის გაწევა, მაშინ როცა ამერიკა როლურ მოდელად, კანონისა და წესრიგის ადვოკატად განიხილება პოლიტიკური და ეკონომიკური გაგებით.

შიდა აუდიტორიის რეაქცია

აქტიური მცდელობები იმისა, რომ ქვეყანამ მოირგოს სახელმწიფოს როლი სისხლის სამართლის პოლიტიკის საშუალებით, დაფუძნებულია ეფექტური სახელმწიფოს იმიჯზე და ნასესხებია დანაშაულის კონტროლის მიმართ, ამერიკის შეერთებული შტატების მიდგომაზე. სააკაშვილის ადმინისტრაციამ განსაკუთრებით ევროპელ პარტნიორებს შორის წარმოშვა შფოთვები ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებით. ეროვნულ დონეზე სისხლის სამართლის სისტემაში გააფთრებულმა აქტივობებმა, ხელი შეუწყო ოპოზიციის ფორმირებას და ითამაშა მნიშვნელოვანი როლი 2012 წლის არჩევნებში ქართული ოცნების გამარჯვებაში. სისხლის სამართლის არენაზე სახელმწიფოებრივი ძალაუფლებების გამოვლინებებმა ქვეყანა კვლავ არეულობაში დააბრუნა. მცირე რაოდენობის გამამართლებელი განაჩენები, მძიმე და არაპროპორციული სასჯელები, პატიმრობის როგორც სასჯელის ინტენსიური გამოყენება, იმჟამინდელი პოლიტიკური გუნდისთვის არა თუ სოციალური ავტორიტეტის განმტკიცების საშუალებად, არამედ სოციალური გაუცხოების მექანიზმად იქცა.

ვარდების რევოლუციის შემდეგაც კი, რომელიც კორუფციის წინააღმდეგ საჯარო წინააღმდეგობაში აღმოცენდა, დანაშაული ძირითადად მეორეხარისხიან საზრუნავს წარმოადგენდა. 2003 წლის მათის ქართველ ამომრჩეველთა გამოკითხვები აჩვენებდა, რომ ხალხს ნაკლებად ეშინოდა დანაშაულის სხვა საკითხებთან შედარებით - როგორცაა ომი, ეკონომიკური კრიზისი და პოლიტიკური არასტაბილურობა. გამოკითხულთა მხოლოდ 3% უთითებდა დანაშაულს პირველ ადგილზე (საერთაშორისო რესპუბლიკური ინსტიტუტი 2003). რევოლუციის შემდეგ მთავრობისათვის პრიორიტეტული გახდა დანაშაულის კონტროლი, თუმცა, ეს არ წარმოადგენდა პირდაპირ და უპირველეს მოთხოვნას.

არასაკმარისი ინფორმაცია არსებობს დასჯის მიმართ საქართველოს მოქალაქეების განწყობების შესახებ, თუმცა ციხის საერთაშორისო რეფორმის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ოფისის (PRI) მიერ 2009 წელს ჩატარებული კვლევის მიხედვით, გამოკითხულთა 54% ფიქრობდა რომ სასჯელები ზედმეტად მკაცრი და უსამართლო იყო, ხოლო 32% მხარს უჭერდა დამნაშავეთათვის მკაცრი სასჯელის დაწესებას, როგორც აუცილებლობას წესრიგის შენარჩუნებისათვის (PRI 2009:11). სასჯელის ტიპზე და პატიმრობის გამოყენების საკითხებზე გამოკითხულთა უმრავლესობა მხარს უჭერდა სასჯელის ალტერნატიულ ფორმებს მცირე დანაშაულებებისათვის და მიიჩნევდა, რომ ციხის პოპულაცია ზედმეტად მაღალი იყო. გამოკითხულთა შორის 69% თვლიდა, რომ ციხის პოპულაცია ზედმეტად მაღალია, 13% თვლიდა, რომ საკმარისია და მხოლოდ 5% თვლიდა, რომ არსებულზე მაღალი უნდა ყოფილიყო.

გარკვეულწილად, კორუფციის შემცირების შესახებ საზოგადოების აღქმამ და პოლიციისადმი ნდობის დადებითმა სტატისტიკამ, რა თქმა უნდა გაამყარა მთავრობის პოზიცია. 2005 წელს მთავრობის საქმიანობის თვალსაზრისით ქართველები ყველაზე ბედნიერები იყვნენ ელექტროენერჯის მიწოდების, ახალი გზებისა და შემდგომში პოლიციის რეფორმის გამო (IRI 2005). მეორე მხრივ, როგორც PRI-ს 2009 წლის კვლევა აჩვენებს, მასობრივი დაპატიმრებები არცთუ ისე პოპულარული იყო. ბოლოდროინდელი გამოკვლევებით (CRRC 2015) მოსახლეობის 54%-ს მიაჩნია, რომ უდანაშაულო ადამიანები იხდიან სასჯელს „ზოგჯერ“ ან „ხშირად“, რაც მიუთითებს, საზოგადოებაში უსამართლობის განცდის ზრდაზე.

უსამართლობის ამ შეგრძნებამ დროდადრო ქუჩებში ჰპოვა გამოხატულება. 2007 წლის ნოემბერში მომიტინგეები, რომლებიც უკმაყოფილონი იყვნენ მთავრობით, მათ შორის მათი სადამსჯელო პოლიტიკით და პოლიციელების მიერ ჩადენილი მკვლევლობებით, რომელიც ნულოვანი ტოლერანტობის კანონმდებლობით იყო პროვოცირებული, ძალის გამოყენებით დაშალეს. ამის შემდეგ ოპოზიციური პარტიების კოალიციამ დაიწყო საპროტესტო აქციები 2008 წლის გაზაფხულზე და შემდეგ 2009 წელს, სააკაშვილის გადაყენებისა და ახალი არჩევნების დანიშვნის მოთხოვნით. 2009 წლის პროტესტები გაჟღერებული იყო „სადამსჯელო სიმბოლიკით“: მომიტინგეებს ეძინათ დანომრილ საკნებში რომლითაც გადაკეტილი იყო ქუჩები მთელს თბილისში; პოპულარულმა ოპოზიციურმა ფიგურამ თავი ჩაიკეტა ოთახში და პირდაპირ ტრანსლაციას გადასცემდა

თავის „საკნიდან“. ოპოზიციის ლიდერები, რომლებიც იყენებდნენ ციხის ჟარგონებს, პირდებოდნენ მთავრობის დამხობას და ციხეების გაღებას.

ამრიგად, სახელმწიფოს სასჯელი გახდა სიმბოლო სახელმწიფოს სურვილისა, აღედგინა წესრიგი ახალ ფუნდამენტზე 1990 წლების კრიზისის შემდგომ და ის, ასევე გახდა სოციალურ წინააღმდეგობის მთავარი ფოკუსი სააკაშვილის ახალი ფუნდამენტის შესახებ ხედვისა. როდესაც საქართველოს ციხეებში დასჯის პრაქტიკების არსებობა სააშკარაოზე გამოვიდა, აზრი, რომ სისხლის სამართლის სისტემა გამოხატავდა საქართველოს საზოგადოების ემოციურ, მორალურ და კულტურულ რეაქციებს დანაშაულებზე, არამდგრადი გახდა.

კვლევა აჩვენებდა, რომ ციხეებში სასტიკი მოპყრობის სკანდალი იყო ერთ-ერთი კრიტიკული ფაქტორი არჩევნებში ქართული ოცნების გამარჯვებისა, უმუშევრობისა და ქრონიკული სიღარიბის პრობლემების გადაუჭრელობასთან ერთად. თუმცა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ საზოგადოება, „თემი“, ან „კოლექტივი“ იყო ჰომოგენური მასა. საზოგადოებაში ყოველთვის არსებობდა გარკვეული ეჭვი ერთიან ნაციონალური მოძრაობის იმ მიდგომებთან დაკავშირებით, რომელიც მას სისხლის სამართლის პოლიტიკის მიმართ გააჩნდა. თუმცა, დროთა განმავლობაში სამართალდამცავი უწყებების ძალაუფლებასთან (მათ შორის გავრცელებული თვალთვალი და მიყურადება) დაკავშირებით, წინააღმდეგობა გადაიზარდა კრიტიკულ მასაში, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ თითქმის ყველა სოციალური ფენის წარმომადგენელს ციხეში ჰყავდა მათთვის ძვირფასი ადამიანი.

ამრიგად, დასჯას ახალი წესრიგის გამოსახატად და სახელმწიფოს ძალაუფლების კვლავწარმოებისათვის, რომელიც ამდენი ხნის მანძილზე სრულად გაუცხოვდა საკუთარ მოქალაქეებთან, საქართველოში ცვალებადი ეფექტები ჰქონდა. თუ რეფორმების საწყის ეტაპზე ქება უხვად იყო, პოზიტიური შეფასებები საქართველოს სისხლის სამართლის პოლიტიკის მიმართ ახლა უკვე მხოლოდ საზღვარგარეთიდან ისმოდა და გაცილებით უფრო იშვიათად, დროთა განმავლობაში. დაყოფა ელიტისა და საზოგადოების შეხედულებებს შორის, სახელმწიფოს დასჯის უფლებაზე და იმის შესახებ თუ რა შეიძლებოდა ჩათვლილიყო როგორც სამართლიანი საშუალება ტკივილის მიყენებისა, გახდა იმდენად ფართო, რომ ხელი შეუწყო სააკაშვილის სახელმწიფოს მშენებლობის მცდელობის მყისიერ დასრულებას.

დასკვნა

როგორც წესი, პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოებში დასჯის საკითხებზე მსჯელობა უმეტესად ფოკუსირებულია შერჩევით სამართლიანობასა და სისხლის სამართლის ინსტიტუტების მნიშვნელობაზე, პოლიტიკური და ბიზნეს ოპონენტების დასჯის მიზნებისათვის. პოლიტიკური გავლენები, ან უბრალოდ კორუმპირებული სამართალდამცავი ორგანოების მიერ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ბოროტად გამოყენება, ფართოდ არის გავრცელებული რეგიონში და გვხვდება სხვადასხვა ქვეყანაში, აზერბაიჯანიდან მოყოლებული, რუსეთსა და ყაზახეთში. ამ თავში ითქვა, რომ სისხლის სამართლის პოლიტიკაში დასჯის ასპექტი მნიშვნელოვანია იმის გასააზრებლად, თუ როგორ ახერხებენ რეჟიმები საკუთარი პოზიციების გამყარებას და აქტივების მოპოვებას. თუმცა, ასევე ცხადია, რომ სახელმწიფოს მხრიდან სისხლის სამართლის წესით დასჯას შეუძლია, გაცილებით მრავალმხრივი როლი ითამაშოს სუსტი სახელმწიფოების სიძლიერის განხილვაში, ევრაზიის მასშტაბით.

საქართველოს შემთხვევა ნათლად აჩვენებს, თუ როგორ ახერხებენ სუსტი სახელმწიფოები, გამოიყენონ სასჯელი, როგორც ალტერნატიული თუმცა დელიკატური წყარო სახელმწიფოს სიძლიერის დასამტკიცებლად, მაშინ, როდესაც უჭირთ იმ საჯარო სიკეთეებით საზოგადოების უზრუნველყოფა, რაც მათ ვალდებულებაში შედის. დიურკემმა და ჯორჯ ჰერბერტ მეადმა აღიარეს, რომ რაც უფრო სუსტია პოლიტიკური წესრიგის ავტორიტეტულობა და ლეგიტიმურობა, მით უფრო დიდია ცდუნება ჩაერთონ ისინი სანახაობრივი და მკაცრი დასჯით. თუმცა, რაც უფრო მეტად მონაწილეობს სახელმწიფო ზედმეტად დასჯად სისხლისსამართლებრივ პრაქტიკებში, მით უფრო ნაკლებად გამოხსნის საზოგადოება დამნაშავეებს და დამნაშავეობა, მით უფრო ნაკლებად ითვლება სირცხვილად. პირიქით, ისინი სახელმწიფოს მხრიდან ანგარიშსწორებულებად განიხილებიან საზოგადოების მიერ. როგორც ქართული შემთხვევა მეტყველებს, ეს საკითხები წარმოადგენს განსაკუთრებულ პარადოქსებს პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოებისთვის, რომლებსაც ხშირად არ აქვთ ლეგიტიმაცია და განპირობებულნი არიან გულაგის ტოქსიკური მემკვიდრეობით, რათა დასჯა გამოიყენონ სახელმწიფოს ძალაუფლების ლეგიტიმაციისათვის.

პოსტსაბჭოთა რეგიონი დიდი ხანის წინ უნდა გამხდარიყო დასავლეთის ქვეყნებში კრიმინოლოგიის მწვავე დებატის საგანი, პენიტენციურ პრაქტიკებსა და სახელმწიფოს ცვალებად ბუნებას შორის არსებული კავშირის გამო. დასავლეთის სახელმწიფოები,

რომელთაც თვალნათლივ უდგათ საკუთარი სუსტი მხარეები - ეროვნული ვალეები, ეკონომიკის ზრდის დაბალი ტემპები, უმუშევრობის მაღალი დონე, მზარდი უთანასწორობა, დაბალი სოციალური მობილობა მიმართავენ სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებას, რათა გააკონტროლონ პრობლემური პოპულაციები - ღარიბები, უმცირესობები და იმიგრანტები. ამასთან ერთად, კანონის რიტორიკას და წესრიგის პოლიტიკას ისინი პოლიტიკური მხარდაჭერის მოპოვებისთვის იყენებენ, მაშინაც კი, როდესაც დანაშაულის დონე მცირდება. ინტენსიური აქცენტი სისხლის სამართლის პოლიტიკაზე და შესაბამისად, ციხის პოპულაციის ზრდა ჩრდილოეთ ამერიკასა და დასავლეთ ევროპაში, მოიხსენიება როგორ „დანაშაულით მართვა“ (საიმონი 2007). როგორც საქართველოს მაგალითმა აჩვენა, მმართველობის ამგვარი ფორმა ევრაზიის ქვეყნებში სულ უფრო თვალსაჩინო გახდება, რამდენადაც ისინი საკუთარი სისუსტეებთან ბრძოლით არიან დაკავებულნი.

Bibliography

- Andrews M. (2003) 'Punishment, Markets and the American model: an essay on a new American dilemma' in McConville S. ed, *The Use of Punishment* Willan Publishing
- Areshidze, I., (2007). *Democracy and Autocracy in Eurasia: Georgia in Transition*, Michigan State University Press.
- Boda, J. & Kakachia, K., (2006). The Current Status of Police Reform in Georgia. In P. Fluri & G. Lortkipanidze, eds. *After Shevardnadze: Georgian Security Sector Governance after the Rose Revolution*. DCAF.
- Beckett K. & Western B. (2001). 'Governing social marginality: welfare, incarceration and the transformation of state policy,' in Garland, D. ed. *Mass Imprisonment: Social Causes and Consequences* London: Sage
- Caucasus Research Resource Centers. (2004) "Caucasus Barometer". 2004 dataset. Available at <http://www.crrcenters.org>
[/caucasusbarometer/](http://caucasusbarometer/) [Accessed 01.11.2008 & 15.02.2011].
- Caucasus Research Resource Centers (2011) Attitudes to the Judicial System in Georgia. Available

at: http://www.ewmi-jilep.org/images/stories/NewsFiles/crrc_report.public%20attitudes%20judicial%20system%20eng.pdf [Accessed 26.08.2013]

Civil Georgia. (2004). Saakashvili Wants New Chief Prosecutor, Vows to Crackdown on Criminals. Available at: <http://civil.ge/eng/article.php?id=6000&search=rose%20revolution> [Accessed August 11, 2010].

Civil Georgia. (2006). Inmates Die in Tbilisi Prison Riot. Available at: <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=12177> [Accessed August 9, 2010].

Civil Georgia. (2010). Saakashvili's State of the Nation Address Available at <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=22029> [Accessed 25.05.2011]

Colvin, Mark. *The Penitentiary in Crisis: From Accommodation to Riot in New Mexico*. SUNY Press, 1992.

Coppieters, B. & Legvold, R. (2006). *Statehood and security: Georgia after the Rose Revolution*, American Academy of Arts and Sciences.

Corso, M. (2008). Georgia Declares War on Poverty. *Eurasianet.org* Available at <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav020608c.shtml> [Accessed 02.05.2011]

European Commission. (2008). Implementation of the European Neighbourhood Policy 2007: Georgia Progress Report, SEC (2008), 393 (3 April 2008). Available at http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_393_en.pdf

European Council Secretariat. (2005). [Briefing by the Head of Mission on the successful conclusion of EUJUST THEMIS](#). Available at: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eujust-themis-georgia/index_en.htm [Accessed 28.05.2014]

European Stability Initiative, (ESI). (2010). Reinventing Georgia: The story of a Libertarian Revolution. Available at: http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=322&debate_ID=3 [Accessed August 9, 2010].

Dawisha, K. (1997). *The international dimension of post-Communist transitions in Russia and the New States of Eurasia*. Armonk: NY. M.E. Sharpe

DiIulio, John J. *Governing Prisons*. Free Press, 1990.

Dobson, M. (2009). *Khrushchev's Cold Summer: Gulag Returnees, Crime, and the Fate of Reform After Stalin*, Cornell University Press.

Dolgova, A. (2003). *Prestupnost': Ee organizovannost' i kriminal'noe soobshchestvo*. Rossiiskaya Kriminalogicheskaya Assotsiatsiya, Moscow.

Dolowitz, D.P. & Marsh, D. (2000). Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making. *Governance*, 13(1), 5-23.

Galligan, D. J., & Kurkchiyan, M. (2003). *Law and informal practices: the post-communist experience*. Oxford University Press.

Garland, D. (1993). *Punishment and modern society: A study in social theory*. University of Chicago Press.

Garland D. (2001). *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society* Oxford University Press

Georgian Opinion Research Business International (GORBI), (2010) Crime Survey of Georgia. Tbilisi: Ministry of Justice.

Georgian Office of Statistics. Crime and Unemployment Rates (2003-2009).
<http://www.geostat.ge/index.php?action=0&lang=eng> [Accessed 28.03.2011]

Government of Georgia. (2007). Georgia's Democratic Transformation: An Update Since the Rose Revolution, Available at:
http://www.mfa.gov.ge/files/303_3411_444498_dem_transform_2.pdf.

Heathershaw J. (2014) The global performance state: a reconsideration of the Central Asian 'weak state', in Reeves M, Rasanayagam J, Beyer J (eds) *Performing Politics in Central Asia: Ethnographies of the State*, Indiana University Press, 39-61

Human Rights Watch 2012. Administrative Error: Georgia's Flawed System for Administrative Detention. New York: Human Rights Watch

Humphrey, C. (2002). *"The" Unmaking of Soviet Life: Everyday Economies After Socialism*. Cornell University Press.

International Centre for Prison Studies. (2010-2012). World Prison Brief, Georgia Available at
http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_country.php?country=122 [Accessed 10.05.2011]

International Republican Institute. (2003-2007). Georgian National Voters Survey. Available at:
<http://www.iri.org.ge/eng/welcome.htm> [Accessed August 20, 2010].

International School of Economics at Tbilisi. (forthcoming). The impact of the global financial crisis on public service delivery in the economies of the former Soviet Union: The case of Georgia.

Jacobs, James B. Stateville: The Penitentiary in Mass Society. University of Chicago Press, 1978.

Karstedt, S. (2002). 'Durkheim, Tarde and the Global Travel of Crime Policies' in *Criminology and Criminal Justice* 2/2

King, R. D. (1994). Russian Prisons after Perestroika-End of the Gulag. *Brit. J. Criminology*, 34, 62.

Kukhianidze, A. (2009). Corruption and Organized Crime in Georgia before and after the 'Rose Revolution'. *Central Asian Survey*, 28, 215-234.

Kupatadze, A., Siradze, G. & Mitagvaria, G. (2007). Policing & Police Reform in Georgia. In *Organised Crime and Corruption in Georgia*. Routledge.

Kupatadze A. 2012. Organized crime, political transitions and state formation in post-Soviet Eurasia: New York, NY, Palgrave Macmillan

Ledeneva, A. V. (2006). *How Russia really works: The informal practices that shaped post-Soviet politics and business*. Cornell University Press.

Lotspeich, R. (1995). Crime in the Transition Economies *Europe-Asia Studies* 47/4

MacFarlane S N. (2011). 'Post-Revolutionary Georgia on the Edge?' *Chatham House Briefing Paper* REPBP2011/01 Available at: www.chathamhouse.org.uk/files/18919_bp0311_macfarlane.pdf [Accessed 18.05.2011]

McConville S. Ed. (2003) *The Use of Punishment* Willan Publishing

Ministry of Finance, Georgia Statistical Databases (2003-2011). Available at <http://www.mof.ge/3855> [Accessed 20.05.2011]

National Democratic Institute for International Affairs. (2011). Public Attitudes in Georgia. Available at <http://www.ndi.org/files/Georgia-Survey-Results-0411.pdf> [Accessed on 24.05.2011]

National Strategy Information Center. Godson, R. et al. (2003). Building Societal Support for the

Rule of Law in Georgia, Washington DC: National Strategy Information Center.

NATO Parliamentary Assembly, (2007). [Committee Reports](#) 167 DSCFC 07 E bis – Viewing NATO from the South Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia Available at <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=115> [Accessed 10.05.2011]

Orlando, L. (2001). *Fighting the Mafia & Renewing Sicilian Culture*, Encounter Books.

Oleinik, A. (2003). *Organised Crime, Prison and Post-Soviet Society*, Ashgate.

OSCE. (2004). Office for Democratic Institutions and Human Rights - Elections - 2004 presidential election. Available at: <http://www.osce.org/odihr-elections/14466.html> [Accessed August 9, 2010].

Penal Reform International Regional Office in the South Caucasus. (2009). Attitudes of Georgia's population towards crime and penal policy. Unpublished.

Piacentini, L. (2004). *Surviving Russian Prisons*. Taylor & Francis US.

Polit.ru. (2004) 'Kakha Bendukidze poobeshchal Gruzii ul'traliberal'nye reformy' Available at <http://www.polit.ru/news/2004/06/02/benduk.html> [Accessed 25.05.2011]

President's Office. (2006). State of the Nation Address. Available at http://www.president.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=228&info_id=2686 [Accessed 20.05.2011]

Public Defender of Georgia. (2011). Human Rights in Georgia.
Tbilisi, Georgia.

Ryan T. (2011) Seeing Georgia through Rose Colored Glasses. *Huffington Post*. Available at <http://www.huffingtonpost.com/timothy-ryan/seeing-georgia-through-ro b 862495.html> [Accessed 18.05.2011]

Simon J. (2007). *Governing through Crime* Princeton: Princeton University Press

Shelley, L. (2007). Georgian Organised Crime. In L. Shelley, ed. *Organised Crime and Corruption in Georgia*. Routledge.

Shelley, L., Scott, E. & Latta, A. (2007). *Organised Crime and Corruption in Georgia* 1st ed., Routledge.

Slade, G. (2007). The Threat of the Thief: Who Has Normative Influence in Georgian Society? -- Dispatches. *Global Crime*, 8(2), 172.

Slade, G. (2012). Georgia's war on crime: creating security in a post-revolutionary context. *European security*, 21(1), 37-56.

Slade, G. (2013). *Reorganizing Crime: Mafia and Anti-Mafia in Post-Soviet Georgia*. Oxford: Oxford University Press

Sykes, Gresham M. 1958. *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton: Princeton University Press

Tangiashvili N. & Slade G. Forthcoming. Zero Tolerance Schooling: Education Policy, Crime and Democracy in Post-Soviet Georgia. *Post-Soviet Affairs*

Transparency International Georgia (2010). Plea Bargaining in Georgia: Negotiated Justice. Available at <http://www.transparency.ge/en/post/report/plea-bargaining-georgia-negotiated-justice> [Accessed 12.02.2011]

UNODC. 2013. Assessment Report on the Penitentiary System in Georgia. Unpublished document.

Wheatley, J. (2005). *Georgia from national awakening to Rose Revolution: delayed transition in*

the former Soviet Union, Ashgate Publishing

World Bank. (2009) *Georgia – Poverty Assessment* Available at http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2009/04/29/000350881_20090429111740/Rendered/PDF/444000ESW0P1071C0Disclosed041281091.pdf
[Accessed 25.05.2011]